

Schaktning för fjärrvärme vid Vreta Kluster

Arkeologisk förundersökning genom schaktningsövervakning

Fornlämning Vreta kloster 232, 237, 252 och 261
Stora Sjögestad 20:1
Vreta klosters socken
Linköpings kommun
Östergötland

Mattias Johansson

Schaktning för fjärrvärme vid Vreta Kluster

Arkeologisk förundersökning genom schaktningsövervakning

Fornlämning Vreta kloster 232, 237, 252 och 261

Stora Sjögestad 20:1

Vreta klostrets socken

Linköpings kommun

Östergötland

Mattias Johansson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

Omslagsfoto: Östra delen av fjärrvärmeschaktet från nordväst. I bakgrunden syns till vänster i bild Vreta klostrets kyrktorn. Foto: Mattias Johansson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-423-8

Tryck: JustNu, Västerås 2015.

Innehåll

Innehåll	4
Sammanfattning.....	5
Inledning.....	7
Målsättning.....	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Genomförande	8
Undersökningsresultat.....	9
Referenser.....	14
Litteratur.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter	15

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur terrängkartan. Skala 1:50 000.

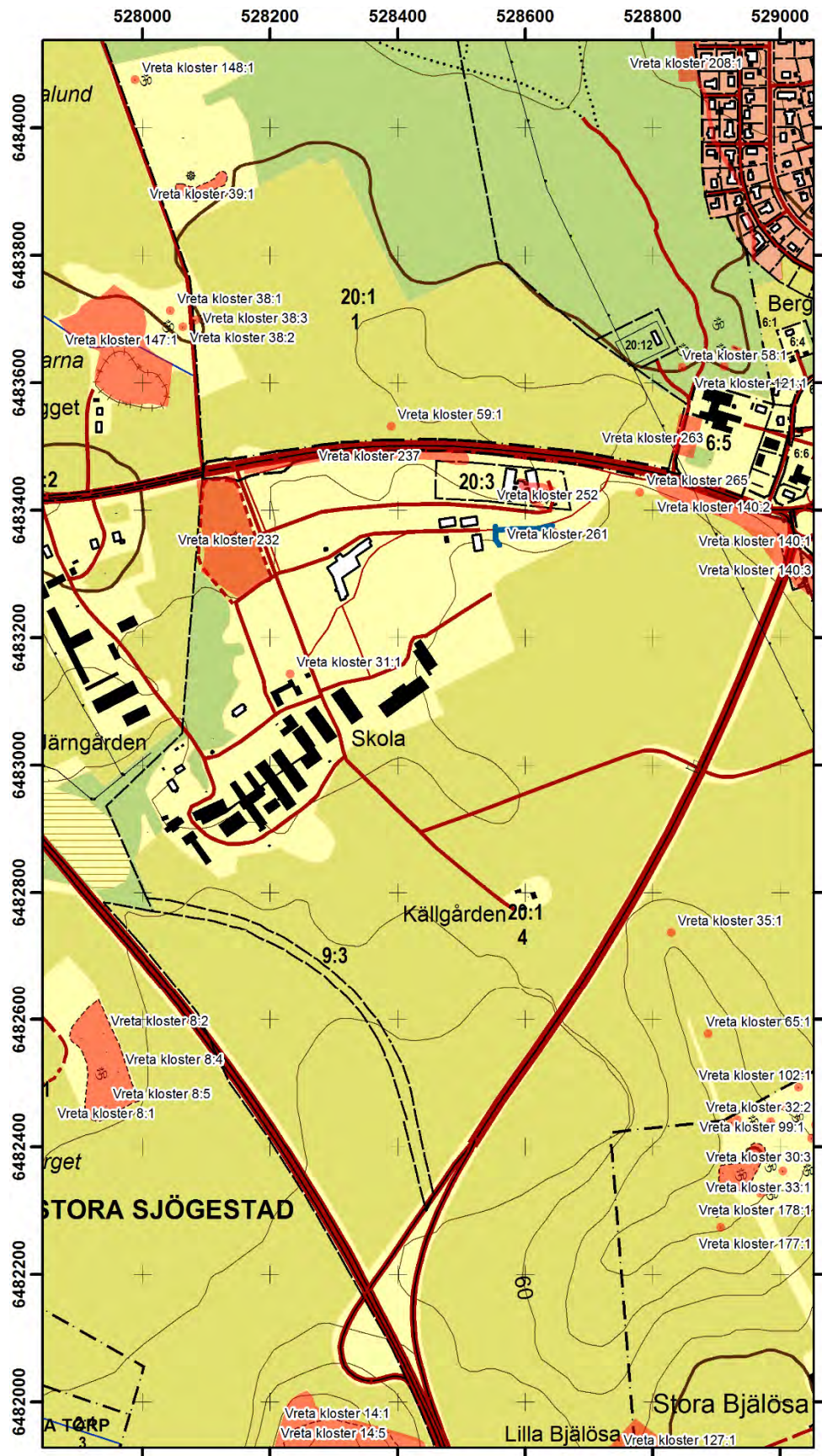
Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård genomförde den 26–27 december 2014 en arkeologisk förundersökning genom schaktningsövervakning följt av en efterkontroll 29 december 2014 vid kontorskomplexet Vreta Kluster utanför Ljungsbro i Linköpings kommun, Östergötland, med anledning av nedläggning av en fjärrvärmeledning. Undersökningen gjordes i nära anslutning till fornlämningarna Vreta kloster 232, 237, 252 och 261.

Huvudsyftet med undersökningen var att i största möjliga mån undvika fast fornlämning, samt att få ett underlag för eventuella framtida ärenden i området. Totalt schaktades 123 löpmeter. Av dessa närvarade arkeolog vid upptagandet av 67 löpmeter. Återstående 56 löpmeter kontrollerades i efterhand.

Varken vid schaktningsövervakningen eller efterkontrollen framkom något av antikvariskt intresse.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med grönt schakt som kraftig blå linje och kända fornlämningar i transparent rött, etiketterade med fornlämningsnummer. Skala 1:10 000.

Inledning

Med anledning av schaktning för nedläggning av fjärrvärmeledning vid kontorskomplexet Vreta Kluster utanför Ljungsbro i Linköpings kommun, genomförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning 26–27 samt 29 januari 2015 efter beslut av Länsstyrelsen. Schaktningen gjordes av entreprenören Befab på uppdrag av Tekniska Verken i Linköping. Ett sammanhängande schakt om totalt 123 löpmeter kom att läggas ut strax intill flertalet fornlämningar, Vreta kloster 232, 237, 252 och 261.

Målsättning

Avsikten med schaktningsövervakningen var framför allt att i största möjliga mån undvika ingrepp i fast fornlämning, Vreta kloster 232, 237, 252 och 261. Resultatet skulle kunna utgöra grund för Länsstyrelsens bedömning avseende eventuella kommande ärenden i området, liksom för vidare planering för exploator.

Topografi och fornlämningsmiljö

Schaktningen gjordes i huvudsak i öst–västlig riktning längs en gångväg som löper parallellt med och strax söder om Klustervägen. Schaktet som grävdes låg vid tillfället för undersökningen helt inom ett byggarbetsområde. Marken var täckt av snö, vilket försvårade iakttagelser på plats.

I närområdet har en mängd arkeologiska observationer och undersökningar gjorts. En rad fornlämningar ligger i ett öst–västligt stråk som löper strax norr om det nu undersökta schaktet på ett avstånd av ca 5–360 m. Alla omfattande ett sannolikt sammanhängande boplatansområde med inslag av gravar och kultanläggningar.

I väster ligger Vreta kloster 232, där man 2009 påträffade boplatsslämningar från yngre bronsålder, däribland ett möjligt grophus, samt anläggningar från mesolitikum, bl.a. i form av en huskonstruktion i s.k. mesulakonstruktion (Carlsson 2012). Vid den arkeologiska utredningen 2007 påträffades därtill åtminstone en brandgrav (Ternström 2008).

I nordväst längs med väg 1123 ligger Vreta kloster 237, där man 2008 vid arkeologisk utredning påträffade en grop med brända ben som undersökaren kopplade samman med brandgraven/-gravarna i Vreta kloster 232 (Carlsson 2008). Till Vreta kloster 237 fördes sedan efter slutundersökning 2009 en då undersökt skeppsformad nedgrävning med skärvsten och härdar som kunde dateras till bronsålder. Anläggningen tolkades ha haft en kultisk funktion (Carlsson 2011b).

Norr om det nu undersökta schaktet ligger Vreta kloster 252. Här har vid utredning påträffats ett boplatansområde med härdar, härdgropar, gropar, stolphål och kulturlager. Till detta kommer något som eventuellt kunde vara en grav (Ajneborn 2010). Vid för- och slutundersökning framkom sedan ytterligare boplatsslämningar av samma slag, därtill två hus i en treskeppig konstruktion med bockpar och rundade ändar. Dessa daterades till yngre bronsålder eller äldsta järnålder. Ännu orapporterade undersökningar vid Vreta kloster 252 har visat på en större men ännu ej avgränsad boplatssyta, med dateringar från mellanneolitikum fram till vikingatid (Carlsson 2012; Helander & Lindberg 2012). Strax söder om Vreta kloster 252 har påträffats ytterligare boplatselement, däribland två härdar, varav den ena kunde dateras till förromersk eller romersk järnålder. De tolkades

ursprungligen som s.k. herdehårdar, relaterade till ett yttre resursområde snarare än en boplat. Lämningarna upptogs med nytt nummer, Vreta kloster 261 (Helander & Lindberg 2012).

I det digitala fornlämningsregistret (FMIS) finns en notering att Vreta kloster 252 sannolikt är samma boplatssområde som Vreta kloster 237. Sammankopplingar har tidigare även gjorts mellan Vreta kloster 237 och 232 samt Vreta kloster 252 och 261 (Carlsson 2008; 2012). En ensamt liggande härdgrop, ca 250 m öster om det nu aktuella arbetsområdet, Vreta kloster 265, som framkom vid schaktningsövervakning 2008, daterades till 400- eller 500-tal och tolkades även den som en herdehård (Carlsson 2009). Överhuvudtaget kan noteras att härdar i området initialt har tolkats som s.k. herdehårdar, en tolkning som nu i ljuset av den totala bilden av fornlämningsmiljön, i större mån kan ifrågasättas. Likaså kan man nu omvärdera tolkningen av den yta öster om Vreta kloster 232 och söder om Vreta kloster 237 som utreddes 2007 och som uppvisade spridda fynd av några härdar och en grop. Ytan bedömdes av undersökaren inte hysa några fornlämningar och här föreslogs därför inte några vidare åtgärder (Ternström 2008). Områden med mer lågfrekventa förekomster av anläggningar kompletterar ändå bilden av ett sammanhängande större boplatssområde.

Vid sidan av detta boplatssområde och eventuellt i en direkt relation till detta kan nämnas resterna av en hög (Vreta kloster 59) ca 230 m nordväst om det nu undersökta schaktet och drygt 350 m sydväst om schaktet påträffades 1901 under en håll ett Hallstattsvärd av järn från yngsta bronsålder (Vreta kloster 31). Svärdet har uppfattats som Sveriges äldsta kända föremål av järn. Överhuvudtaget är markerna runt den forna byn Stora Sjögestad oerhört rik på fornlämningar, inte minst vad det gäller gravar från bronsålder och äldsta järnålder (Carlsson 2012). Läget, mellan utloppen av Svartån och Motala ström i Roxen och granne med Vreta kloster har i alla tider varit betydelsefullt, med många korsande kommunikationsleder.

Noterbart är att Länsstyrelsens beslut samt KM:s undersökningsplan delvis grundade sig på en till ansökan av exploatören felaktigt bifogad karta, vilken markerade det planerade schaktet längre västerut. Det felaktigt utritade schaktet tangerade endast det nu faktiskt grävda.

Utifrån inmätningarna av schaktkanterna ligger marknivån på 66–68 m.ö.h.

Genomförande

Schaktningsövervakningen skedde i samband med schaktning för nedläggning av fjärrvärmeledning, totalt 123 löpmeter. Sammanlagt schaktades ca 240 m². Schakten grävdes skiktvis ner till steril nivå, och därefter fortsättningsvis ner till den nivå där fjärrvärmeledningarna skulle läggas. Huvuddelen av schakten grävdes därmed ner till 0,8–1,0 m djup. Schakten mätte omkring 1,8 m i bred i toppen och 0,9 m i bredd i botten. I schaktets östra yttersta 9 m grävdes bredare och mätte längst i öster, där planerad fjärrvärme skulle ansluta till befintlig ledning, som mest 5,0 meter i bredd och 1,3 m i djup. Det undersökta fjärrvärmeschaktet hade formen av ett T, med en öst–västlig del om 91 löpmeter, som i sin västra ände anslöt till en nord-sydlig del om 32 löpmeter.

Under andra dagen upptogs en längre sträcka där den orörda markytan var bortgrävd och ersatt med dräneringsgrus på markduk. Under samtal med projektledare från Tekniska Verken framkom även att förutsättningarna för att återstående del av schakten skulle omfatta någon bevarad markyta var mycket liten. I samråd med Länsstyrelsen beslutades därför om efterkontroll av sektioner efter att grävarbetet genomförts.

Schakteten inmättes i plan med GPS och måttband och kompletterades i efterhand med med mätdata från Befabs mättekniker, tagna med RTK. Dokumentationen skedde även genom digital fotografering samt upprättade beskrivningar och mätningar.

Figur 3. Den nord-sydligt orienterade, västra delen av fjärrvärmeschaktet från norr. Fotograferad från nordväst. Schaktet saknar här helt matjordslager. Foto: Mattias Johansson.

Schaktningsövervakningen gjordes vid mellan 0°C och -3°C och med ett snötäcke på ca en halv dm. Första dagen inleddes med uppehåll, men ett kraftigt snöfall tilltog senare på dagen. Under andra dagen var det lättare snöfall och uppehåll och under efterkontrollen uppehåll.

Undersökningsresultat

Vid schaktningen genomgicks ytligt, direkt under grästorven, ett matjordslager av 0,3–0,5 m tjocklek, bestående av mörkbrun silt med visst inslag av grus och sand. Därunder fanns ett sterilt lager ljusbrun sand i vilket nergicks ytterligare som mest 1,1 m.

Matjordslagret saknades i hela den västra delen av schaktningsområdet. Från 32 m från den östra änden av den öst-västliga delen av schaktet och därifrån västerut, liksom i hela den nord-sydliga delen av schaktet, var detta bortgrävt på vilket sedan påförts ett 0,15–0,50 m tjockt lager dräneringsgrus på markduk. Genomgående hela denna yta fanns även ett antal diken nedgrävda till ca 0,9 m djup med vita plaströr placerade i botten.

Alldeles utanför ytan som saknade matjordslagret, skärande fjärrvärmeschaktet 31 m från den östra änden, låg ett gulbrunt markrör på en något grundare nivå. Även i början av schaktet, längst i öster, var marken störd av nergrävningen för den befintliga fjärrvärmeledningen.

Inget av antikvariskt intresse framkom vid den arkeologiska undersökningen.

Figur 4. Den östra änden delen av fjärrvärmeschaktet från nordost. Närmast den framrensade befintliga fjärrvärmeledningen, där bortom schakt med bevarat matjordslager. Foto: Mattias Johansson.

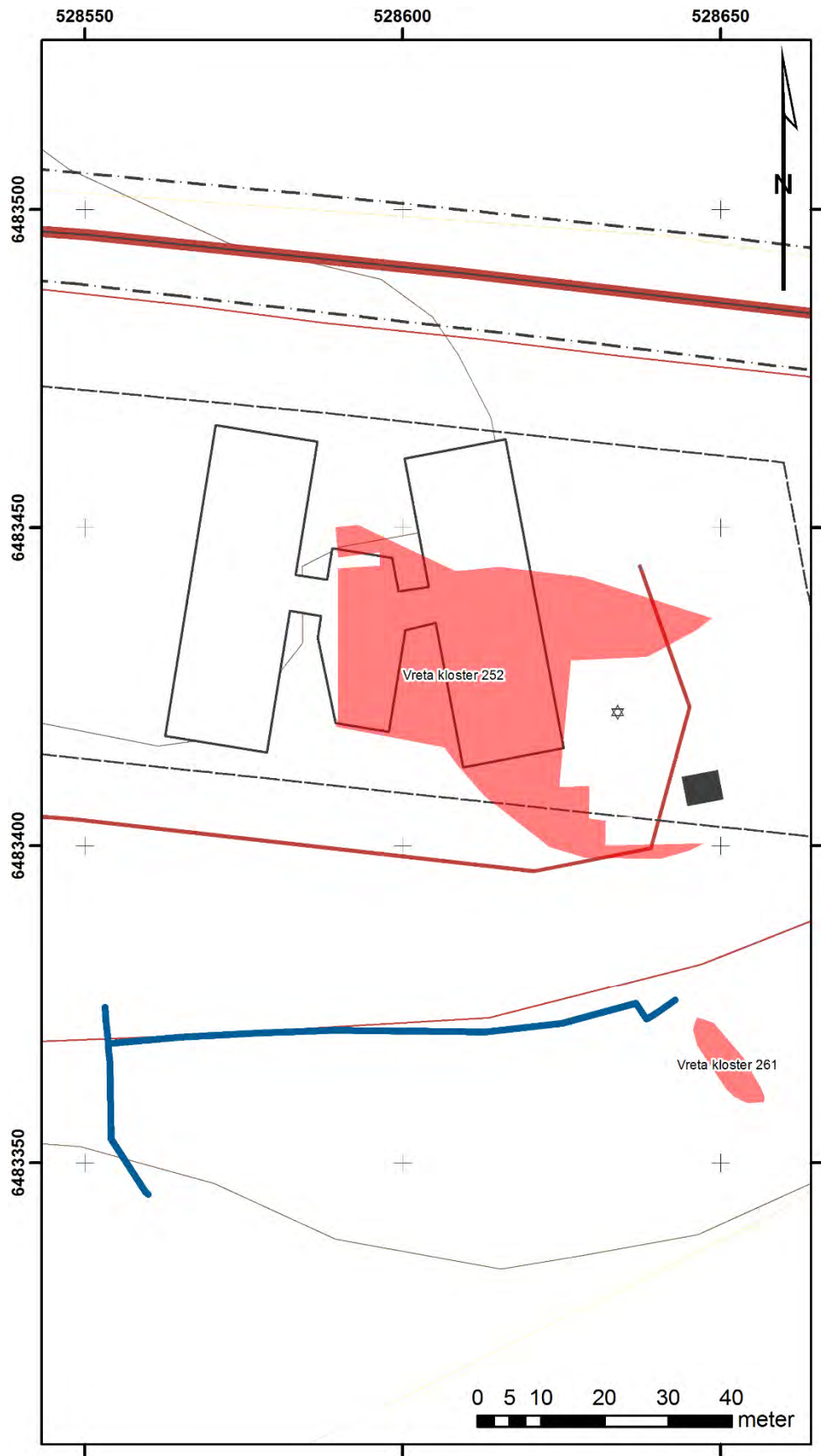

Figur 5. Östra halvan av den öst-västligt orienterade delen av fjärrvärmeschaktet från väster. Strax hitom markröret börjar det påförda lagret med dräningsgrus på markduk. Foto: Mattias Johansson.

Figur 6. Västra halvan av den öst-västligt orienterade delen av fjärrvärmeschaktet från öster, vid efterkontrollen. Fjärrvärmeledningen har nu lagts ner i schaktet. Schaktet saknar här helt matjordslager. Foto: Mattias Johansson.

Figur 7. Schaktplan, visande det undersökta schaktet med kraftig blå linje, samt närmaste fornlämningar i rosa. Bakgrundskarta: Digitala fastighetskartan. Skala 1:1000.

Referenser

Litteratur

- Ajneborn, B. 2010. *Boplatslämningar vid Stora Sjögestad. Stora Sjögestad, Vreta kloster socken. Linköpings kommun. Östergötlands län. Arkeologisk utredning, etapp 2.* (UV Öst Rapport 2010:37). Linköping.
- Carlsson, T. 2008. *Arkeologiska utredningar vid Vreta kloster, Blåsvädet och Stora Sjögestad. Planerad småindustri vid Blåsvädet samt gång-/cykelväg mellan Vreta kloster och Stora Sjögestad, Vreta kloster socken, Linköpings kommun, Östergötland.* (UV Öst Rapport 2008:51). Linköping.
- Carlsson, T. 2009. *Förundersökning mellan Blåsvädet och Järngården. Fjärrvärmeschakt mellan Cloettavägen och Järngården. Vreta kloster socken, Linköpings kommun, Östergötland. Arkeologisk förundersökning.* (UV Öst Rapport 2009:17). Linköping.
- Carlsson, T. 2011. *Ett skärnstensskepp vid Stora Sjögestad. Arkeologiska undersökningar av RAÄ 237 i samband med planerad gång-/cykelväg mellan Vreta kloster och Stora Sjögestad, Vreta kloster socken, Linköping, Östergötland. Särskild arkeologisk undersökning.* (UV Rapport 2011:133). Linköping.
- Carlsson, T. 2012. *Två förhistoriska gårdar vid Stora Sjögestad. Östergötland, Linköpings kommun, Vreta kloster socken, Stora Sjögestad 20:3, RAÄ 252. Arkeologisk förundersökning och särskild arkeologisk undersökning.* (UV Rapport 2012:152). Stockholm.
- Helander, C. & Lindberg, R. 2012. *Två härdar i Stora Sjögestad 20:1. Östergötland, Linköpings stad och kommun, Vreta klostrets socken. Arkeologisk förundersökning i form av antikevarisk kontroll.* (UV Rapport 2012:117). Linköping.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM14140
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	dnr 431-10991-14, 2015-01-28
<i>Undersökningsperiod:</i>	2015-01-26–2015-01-29
<i>Exploateringsyta:</i>	123 löpmetrar (ca 240 m ²)
<i>Personal:</i>	Mattias Johansson
<i>Belägenhet:</i>	Stora Sjögestad 20:1, Vreta klosters socken, Linköpings kommun, Östergötlands län, Östergötland
<i>Fastighetskartan kartblad:</i>	64F8CS Flistad
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF99 TM
<i>Koordinater:</i>	N 6483345–6483376; E 528553–528643
<i>Höjdsystem:</i>	RH2000
<i>Inmätningmetod:</i>	GPS (Trimble Juno SC), kompletterat med Befabs inmätningar med RTK
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	–
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs.